

ÜRDÜN LİSANSÜSTÜ EĞİTİM SORUNLARI VE TÜRKİYE AKADEMİK İŞBİRLİĞİ (Ürdün Üniversitesi Lisansüstü Fıkıh Eğitimi Örneği)

Arş. Gör. Dr. Ramazan KORKUT*

Özet.

Bu çalışma Ürdün Üniversitesi lisansüstü eğitim sorunlarını lisansüstü fıkıh eğitimi örneğinde ele almakta, ekonomik şartların, akademik anlayışın ve kütüphanecilik hizmetlerinin lisansüstü eğitim üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu yönüyle fıkıh eğitimi sosyolojisi mahiyetindedir. İslam ülkelerinin eğitim ve bilim alanlarındaki eksikliklerini akademik işbirliği çerçevesinde çözüme kavuşturması mümkündür. Türkiye, yeni açılan ilahiyat fakültelerindeki akademik ihtiyacı karşılamak üzere İslami ilimler alanında Ürdün tecrübesinden yararlanmaktadır. Ürdün de gerek ilahiyat bilimleri, sosyal bilimler, fen, teknoloji ve sağlık bilimleri gerekse diğer alanlarda Türkiye akademik birikiminden istifade edebilir. Akademik işbirliğini geliştirme suretiyle, eğitim alanındaki zayıflıkları gidermek ve toplumsal kalkınmanın eğitimden kaynaklanan engellerini bertaraf etmek mümkündür. Arap ve Türk dünyası arasındaki işbirliğini güçlendirmek, böylece fihki problemler dâhil olmak üzere, İslam toplumlarının ortak sorunlarına çözüm üretmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Lisansüstü Eğitim, İslam Hukuku, Akademik Sorunlar, Akademik İşbirliği.

JORDAN MASTER EDUCATION ISSUES AND TURKEY ACADEMIC COOPERATION

Abstract.

This study examines the problems of graduate education in Jordan and takes the Islamic Law education in Jordan as an example. This study aims at introducing the relationship between graduate education and economic conditions, academical perspective and library services. In order to find solutions to the academical problems relating to the graduate education, the academical collaboration between Turkey and Jordan is needed to be improved. Turkey needs the academical experience of Jordan to meet the needs of the newly-opened

---

* Arş. Gör. Dr. Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri/İslam Hukuku Bilim Dalı, e-mail: rkorkut@bingol.edu.tr. (Bu makale Ankara Stratejik Düşünce Enstitüsünün 25-27 Ekim 2014 tarihlerinde Ürdün Petra Üniversitesi'nde "Ekonomi, Eğitim ve Kalkınma" temalarıyla düzenlediği sosyal bilimler kongresine sözlü bildiri olarak sunduğumuz ve daha önce bir yerde basılmayan özgün bir araştırmadır. Makalenin hazırlanmasında 2013-2014 yılları arasında Tez Araştırması için bir yıllığına bulunduğumuz Ürdün Üniversitesi Şeria Fakültesindeki incelemeler, sayısal veriler, kişisel görüşmeler ve diğer güvenilir kaynaklar esas alınmıştır.)

Theology Faculties in the universities of Turkey. Jordan also needs the experience of Turkey in the fields of Theology, Science and Technology and Health studies. These countries will be able to overcome the problems in the graduate studies by cooperating and collaborating as well as benefiting from the strong sides of one another.

Keywords: Graduate Education, İslamic Law, Academical Problems, Academical Collaboration.

Giriş

Lisansüstü çalışmaların dini, ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve bilimsel sorunların çözümüne odaklanması önem taşımaktadır. Ancak kimi zaman, mevcut sorunlar ve imkânsızlıklara taklit zihniyetinin de eklenmesi genel anlamda eğitimi, özelde lisansüstü çalışmalarını olumsuz etkilemekte ve uzun vadede toplumsal kalınlığa engel olmaktadır. Eğitim sistemleri toplumsal yapının bir parçası olduğundan, mevcut sorunların doğrudan etkisi altında kalmaktadır. Üretici toplumların üretim, tüketici toplumların ise tüketim anlayışına dayanan bir eğitim anlayışına ve akademik perspektife sahip olması rastlantı değildir. Ancak mevcut olumsuz koşulların işbirliği sayesinde çözüme kavuşturulması mümkündür.

İslam dünyasında umudun, çalışma ve üretimin, doğruluğun ve şura ilkesinin güçlendirilmesi buna karşılık taklit ve tüketim anlayışının değiştirilmesi gerekmektedir. Her alanda olduğu gibi, lisansüstü eğitim alanındaki çabaların da şura prensibinin bir gereği olarak işbirliği içinde yürütülmesi, karşılıklı tecrübelerden yararlanmak suretiyle eğitim ve akademik perspektifin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmadaki temel yaklaşımımız ekonomik koşulların, kütüphanecilik hizmetlerinin ve İslam dünyasındaki taklit/tüketim ahlakının lisansüstü eğitim üzerindeki etkilerini incelemek, bundan hareketle tespit ettiğimiz sorunların çözümü için somut bir sonuca ulaşmaya çalışmaktır. Araştırmada Ürdün Üniversitesi lisansüstü eğitim sorunları ele alınacak, bu sorunların en güçlü bölümlerden biri olan fıkıh bölümü üzerindeki etkileri inceleyecektir. Çalışmada istatistik verilerinden, bir yıllığına araştırma için bulunduğumuz Ürdün üniversitesindeki kişisel görüşmelerden ve alanla doğrudan ilgili olan resmi ve güvenilir e-kaynaklarından elde ettiğimiz bilgiler yorumlanacaktır. Bu doğrultuda öncelikle ana hatlarıyla Ürdün Üniversitesi lisansüstü fıkıh eğitimi ele alınacak, lisansüstü fıkıh eğitiminin ekonomi, kütüphanecilik ve zihniyet boyutu incelenecektir. Mevcut sorunların çözümü akademik işbirliği çerçevesinde değerlendirilecektir.

1. Ürdün Üniversitesi Şeria Fakültesi Lisansüstü Fıkıh Eğitimi

Ürdün üniversitesi Şeria Fakültesi lisansüstü eğitimi; lisans düzeyindeki *Fıkıh ve Fıkıh usulü, el-Masarifu'l-İslamiyye* ve *Usuluddin* olmak üzere üç temel kısmın devamıdır. Lisans düzeyindeki eğitimin kalitesi, lisansüstü eğitime güçlü bir zemin hazırlamaktadır. Fakültede yüksek lisans ve doktora programları ise *Fıkıh ve Fıkıh Usulü, el-Kazau 'ş-şer 'i, Usuluddin* ve *Çağdaş İslam Araştırmaları* olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.¹ Ürdün Üniversitesinde lisansüstü düzeyde

1 <http://sharia.ju.edu.jo/arabic/Lists/OurPrograms/Undergraduate.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

el-Masarıfu'l-İslamiye bölümü bulunmamaktadır. Ancak bu bölüm İrbid şehrinde bulunan Yermük Üniversitesi'nde² ve başkent Amman'da el-Camiatu'l-ulumi'l-İslamiyye üniversitesinde bulunmaktadır.³

Ürdün üniversitesinde yüksek lisans programı 2 ders dönemi olmak üzere, en erken 3 dönemde bitirilebilmekte ve en geç 8 döneme kadar uzatılabilmektedir. Doktora programını ise en erken 6 dönem içinde bitirmek, en geç 10 döneme kadar uzatmak mümkündür. Yüksek lisansta 33 kredilik 11 ders, doktora ise 36 kredilik 12 ders almak zorunludur. Her bir ders döneminde bir araştırma/seminer çalışması zorunludur. İki ders dönemindeki seminer çalışmaları yüksek lisans ve doktora tezlerine hazırlık mahiyetindedir.⁴ Dersler zorunlu ve seçmeli olmak üzere iki kısma ayrılmış olup, fıkıh alanında derinliğine bir araştırma imkânı vermekte ve mevcut program yürürlükteki hukuk sistemiyle analitik biçimde çalışmaktadır.

Doktora tezlerine danışmanlık yapmak ve tez savunmalarına jüri olarak katılmak için, öğretim üyesinin daha önce en az bir yüksek lisans tezi yönetmiş olması, profesör veya doçent düzeyinde bulunması şarttır. Yardımcı doçentlerin yüksek lisans tezi yönetebilmesi için, tez alanıyla ilgili olarak hakemli dergilerde yayınlanmış veya yayın hakkı kazanmış en az iki makalesinin bulunması ve bu makalelerin de yüksek lisans ve doktora tezinden elde edilmemiş olması şarttır. Fakülte yönetim kurulu kararıyla, doktora ve yüksek lisans tezleri için, aynı üniversiteden olmak şartıyla, bölüm içinden veya bölüm dışından ikinci bir danışman atanması mümkündür. Tez savunma jürisinde, üniversite dışından bir öğretim üyesinin bulunması zorunludur. Aynı esnada profesör ve doçent düzeyindeki danışmanlar en fazla 6, yardımcı doçentler ise en fazla 3 tezin danışmanlığını yürütebilir.⁵

Yüksek lisans ve doktora tez seçimlerinde konunun özgün olması, bir sorunun çözümüne katkıda bulunması hedeflenmiştir. Tez danışmanı, ders dönemi bittikten sonra, uzmanlık alanı itibarıyla tez konusuna en yakın öğretim üyesinin atanmasıyla belirlenir. Tezin yazımına başlamak için, tez planının savunulması ve akademik kurul tarafından onaylanması şarttır. Öğrenci tez planını yazıp savunmadığı ve kurula kabul ettirmediği sürece teze başlayamaz. Tez süresi boyunca danışman ile sürekli fikir alışverişinde bulunan öğrenci, yazdığı her bölümü danışmanına okutmadan bir diğer bölüme geçememektedir.⁶ Lisansüstü fıkıh

2 <http://graduatestudies.yu.edu.jo/>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

3 http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_content&view=article&id=1501&Itemid=964, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

4 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.; İmad, Abdulhafız, (Ürdün Üniversitesi Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölüm Başkanı), Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014; Kaya, Aykut (Şeria Fakültesi Lisansüstü Tefsir Bölümü Öğrencisi) Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014.

5 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx> Erişim Tarihi: 16.09.2014.

6 Abdulhafız, Ürdün Üniversitesi Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölüm Başkanı, Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014;

programı daha yakından tanıyabilmek için okutulan zorunlu ve seçmeli dersleri görmek faydalı olacaktır.

1.1. Şeria Fakültesi Yüksek Lisans Dersleri

1.1.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölüm Dersleri

Bu bölüme öğrenci kabul önceliği, fıkıh ve fıkıh usulü lisans mezunlarına aittir. Bu bölümü sırayla Şeria fakültesinin el-Masarifu'l-İslamiye ve Usuluddin bölümleri takip etmektedir. Bölümde her biri 3 er kredi olmak üzere, 12 ders bulunmaktadır. Altısı zorunlu diğer altısı seçmeli olan bu derslerden 11 tanesi alınmaktadır.

Zorunlu dersler: *Delalat, Kıyas, Fıkıh Araştırma Yöntem ve Teknikleri, İslam Fıkıhında Cana Karşı İşlenen Suçlar, Evlenme ve Boşanma, Muamelat* derslerinden ibarettir. Seçmeli dersler: *Fakihlerin Hüküm Çıkarma Yöntemleri, Usul Kurallarının Fakihlerin İhtilafındaki Etkileri, İslam Fıkıhında Makasid, Çağdaş Fıkıh Sorunları, Fıkıh İlkeleri, İslam Fıkıhında İspat Yolları, Ürdün Medeni Kanunu, İslam Fıkıhında Akit Teorisi*⁷ olmak üzere 8 derstir.

1.1.2. el-Kazau's-şer'î Bölüm Dersleri

Şer'î mahkeme ve yargılamayı esas alan bu bölüm, Ürdün aile ve miras hukuku alanına akademik alt yapı hazırlamaktadır. Ürdün Ahvali Şahsiye Kanunu (aile hukuku, miras hukuku) 1917 tarihli Osmanlı Hukuku Aile Kararnamesini esas almaktadır. Bilindiği üzere söz konusu kanun Müslümanlar'ın aile hukukuna temas eden alanları düzenlemekle birlikte, yeri geldikçe İslam ülkesine zimmet akdiyle bağlı olan hristiyan ve yahudi vatandaşların aile hukukuyla ilgili hukuk ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelere de yer vermiştir.⁸ Ürdün, 1951'de Osmanlı Hukuku Aile Kararnamesi esas ve örnek alarak, yer yer bu alana temas eden farklı fıkıh mezhep içtihatlarından maslahata en uygun görüşleri de kanunlaştırmak suretiyle "Kanun-u Hukuk-u Aile" adında kanunlaştırmaya gitmiştir.⁹ Aile ve miras hukuku alanına giren sorunlar ülkedeki şer'î mahkemelere taşınmakta ve bu kanuna göre hükme bağlanmaktadır. Lisansüstü şer'î yargılama bölümü ise bu

Ayrıca Bkz. <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx> Erişim Tarihi: 16.09.2014.

7 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014

8 Mehmet Akif Aydın, "Hukuk-i Aile Kararnamesi", DİA, Ankara, 1998, XVIII, 314-315.

9 Hayrettin Karaman, İslam Hukuk Tarihi, İz Yay., İstanbul, 1999, s.306; Bkz. Ahmet Bostancı, "Ürdün'de Müslümanlara ve Gayri Müslimlere Yönelik Dini Yargı Sistemi", Usül Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, Ocak-Haziran, 2017, s.113.

alandaki ihtiyacı karşılamaktadır. Bu programdan mezun olanlar, şer'î mahkemelerde hâkim olarak çalışma hakkını elde etmektedir.¹⁰

Bölümdeki zorunlu ders sayısı; *Delalat, Fıkıh ve Usul Araştırma Yöntemleri, İslam Hukukunda Miras ve Vasiyet, Ahvali Şahsiye Kanunu* (evlilik ve sonuçları), *Ahvali Şahsiye Kanunu* (boşanma ve sonuçları), *Şer'î Mahkeme Usulü* olmak üzere 6 adettir. Seçmeli dersler ise *İslam Hukukunun Genel Maslahatları, Fıkıh Kuralları, İslam Hukukunda İspat Yolları, İslam Fıkıhında Diyet ve Hükümleri, Yargı ve Hükümler, Senet ve Kütükler* olmak üzere 6 derstir.¹¹

el-Câmiatu'l-Ulûmi'l-İslamiyye'de bulunan el-Masarıfu'l-İslamiyye yüksek lisans programında okutulan zorunlu dersler ise: *Fıkıh ve Kanunda Şirketler, Fıkıh ve Kanunda Satım Sözleşmeleri, İslam İktisadı Araştırma Yöntemleri, İslam'da İktisat Teorisi, İslam Bankacılığında Yatırım İşlemleri, İslam Bankacılığı İşlemleri ve Uygulaması, Para ve İslam'da Para Siyaseti* dersleridir. Seçmeli dersler ise *İslam Hukukunda Makasid, İslam Fıkıhında Vakıf, İslam'da Mali ve İktisadi Düzen, Mali ve Peşin Piyasalar, Şer'î ve Bankacılık Denetimi* dersleridir.¹²

1.2. Şeria Fakültesi Doktora Dersleri

1.2.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölümü Doktora Dersleri

Bölüme başvuruda öncelik hakkı, yüksek lisansını fıkıh ve fıkıh usulü bölümünde tamamlayanlara aittir. el-Kazu's-şer'î alanında yüksek lisans yapan öğrenciler de programa kabul edilmektedir. Alandaki zorunlu dersler: *Öngöremezlik Teorisi, Tearuz ve Tercih, İslam Fıkıhında Şirketler, Rey İctihadında Usul Yöntemleri, es-Siyasetu's-şer'iye ve Uygulaması, Hakkı Kötüye Kullanma Teorisi, İslami Çağdaş Yatırım Modelleri* olmak üzere 7 adettir. Seçmeli Dersler ise *Daman Teorisi, İctihat ve Taklit, Fıkıh Usulünde Furûk, İslam Fıkıhında Antlaşmalar, İslam'da Malî Düzen, Dava Teorisi, İslam Muhakeme Hukuku, Furu Fıkıhta Furûk, İslam Fıkıhında Ceza Hukuku Teorisi, Zekât Konusunda Çağdaş Sorunlar* olmak üzere 10 adettir.¹³

1.2.2.el-Kazau's-şer'î Bölümü Doktora Dersleri

Bölümde okutulan zorunlu dersler: *Tearuz ve Tercih, es-Siyasetu's-Şer'iyye*

10 İmad, Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014.

11 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

12 http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_docman&Itemid=949 Erişim: 19.09.2014.

13 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

ve Uygulaması, İslam Fıkında Antlaşmalar, Dava Teorisi, Yargı Hükümleri, Davanın Ortadan Kaldırılması, İslam Hukukunda Tahkim olmak üzere yedi tanedir. Bölümün seçmeli dersleri ise Hakkın Kötüye Kullanılması, Daman Teorisi, İçtihat ve Taklit, İslam Fıkında Şirketler, Rey İçtihadında Usul Yöntemleri, İslam Fıkında Vakıf ve Hükümleri, İslam'da Mali Düzen, Fıkıh ve Kanun Açısından Hükümlerin İnfazı, İslam'da İnsan Hakları, Furu Fıkıhta Furûk olmak üzere on tanedir.¹⁴

Buna karşılık el-Câmiatu'l-Ulûmi'l-İslâmiyye üniversitesi, iktisat fakültesinde bulunan el-Masarıfu'l İslamiye doktora programının zorunlu dersleri: İslam Muhasebesi, Karşılaştırmalı İktisat, İslam Bankacılığının İktisadi ve Toplumsal Fonksiyonları, Üretim ve Üretimi Koruma idaresi dersleridir. Seçmeli dersler ise İslam Fıkında Daman Teorisi, Çağdaş Zekât Problemleri, İslam Mal Mühendisliği, Bankacılık Pazar Stratejisi, İktisadî Sorunlar Araştırması, Uluslararası İktisat, İktisadi Gelişim dersleridir.¹⁵

1.3. Şeria Fakültesi Lisansüstü Eğitim Programı Üzerine Değerlendirme

Hukuk sistemleri arasında en çok benzeyen alan borçlar hukuku iken, en çok farklılık gösteren alan ise aile hukukudur. Zira insanlar arasındaki borç ilişkileri, adalet ve hakkaniyet açısından bir birine yakındır. Ancak toplumun temeli olan aile kurumu eşler arasındaki hak, görev ve sorumluluklar açısından mevcut dinin ve kültürün etkisi altındadır. Bu alandaki hak ve sorumlulukların uhrevi boyutu, İslam toplumlarında aile kurumuna dini bir karakter kazandırmaktadır.¹⁶ İslami bir kültür ve hüviyete sahip olan Ürdün toplumu da bu alandaki hukuki düzenlemeleri şer'î bir zemine dayandırmıştır.

Buna bağlı olarak Ürdün Ahvali Şahsiye kanunu da şer'î bir vafsa sahiptir. Lisansüstü eğitim de bu alandaki ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmiş, gerek fıkıh ve fıkıh usulü, gerekse el-Kazau's-şer'î alanında ahvali şahsiye dersleri konulmuştur. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde okutulan dersler ve lisansüstü eğitim aşamaları değerlendirildiğinde¹⁷ lisansüstü fıkıh eğitiminin güçlü bir yapıya sahip olduğunu gördük.

14 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

15 http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_docman&Itemid=949; Erişim Tarihi: 19.09.2014.

16 Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, Nesil Yay., İstanbul, 1991, s.8; Özdemir, Recep "Özel Hukuk-Kamu Hukuku ve Şahsî Hak-Aynı Hak Ayırımına Göre İslâm Hukukunun Sistematiğinin Değerlendirilmesi", The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS], sayı: 44, s. 385-400, Elazığ, 2016 s. 387 vd.

17 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

Fıkıh ve Fıkıh Usulü bölümü ile el-Kazau'ş-şer'î programı yürürlükteki hukuk sistemine yakındır. Bu nedenle Ürdün Üniversitesinde Şeria Fakültesi'ne yürütülen bu iki program, el-Camiatu'l-ulumi'l-İslamiyye üniversitesinde Hukuk fakültesinde yer almıştır. el-Masarıfu'l-İslamiyye bölümü lisansüstü eğitim programı ise iktisadi idari bilimler fakültesinde yer almaktadır.¹⁸ Dünya genelinde gelişmekte olan İslam bankacılığının Şer'î hukuk ihtiyacını karşılamak üzere kurulan bu bölüm, nas ile mali/iktisadi düzen arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir.

Ürdün Lisansüstü fıkıh eğitimi programının dört temel ayağı bulunmaktadır. Birincisi fıkıh ve fıkıh usulünün kendisidir. Fıkıh ve usul alanında lisans düzeyinde verilen dersler öğrenciyi belirli bir seviyeye taşımıştır. Bu nedenle lisansüstü düzeyde usul alanına giren bazı temel konular, müstakil bir ders halinde derinlemesine işlenmekte, klasik fıkıhın temel konuları da derinliğine ele alınmaktadır. İkinci olarak, şer'î yargılama alanında yürürlükteki şer'î hukuk ve mahkeme sistemi ele alınırken, fıkıh ve fıkıh usulü alanı da yürürlükteki hukuk sistemiyle analitik bir şekilde çalıştırılmaktadır. Üçüncü olarak, fıkıh eğitimi, bu alandaki araştırmalar ve klasik fıkıh müktesebatı güncel sorunlarla buluşturulmakta, güncel sorunlar etrafında çözüm üretme hedeflenmektedir. Dördüncü yönü, lisansüstü eğitim programında fıkıh araştırma yöntem ve tekniklerinin ele alınmasıdır. Bu açıdan mevcut program klasik fıkıh müktesebatını yeniden üreterek sosyal yapıyla buluşturmaya çalışmakta, yürürlükteki hukuk sisteminin şer'î kısımları için akademik bir alt yapı oluşturmayı ve güncel sorunlar etrafında çözüm üretmeyi hedeflemektedir.

2. Ürdün Lisansüstü Eğitimin Genel Sorunları ve Fıkıh Eğitimi Alanına Yansımaları

2.1. Lisansüstü Eğitimin Ekonomik Sorunları

Ürdün üniversiteleri, lisans ve lisansüstü eğitim bütçelerini, devlet desteğinin yanı sıra öğrencilerden aldığı kayıt ve ders ücretleriyle karşılamaktadır. Yabancı öğrenciler için belirlenen lisans-lisansüstü ders ve dönem kayıt harçları, Ürdünlü öğrenciler için belirlenen ücretlerden yüksektir. Ürdün üniversitesi lisansüstü eğitim harçlarını ortalama memur maaşıyla kıyaslamamız, lisansüstü eğitimin ekonomik boyutu ve sonuçları hakkında bir fikir verecektir.

¹⁸ http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_xmap&sitemap=1; Erişim Tarihi: 19.09.2014; http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_content&view=article&id=1791&Itemid=1170, Erişim Tarihi: 19.09.2014.

2.1.1. Ürdünlü Öğrencilerin Yüksek Lisans Harcı

2013-2014 ders dönemi itibarıyla, Ürdün Üniversitesinde, Ürdünlü öğrencilerin yüksek lisansta bir saatlik ders kredisi için ödedikleri harçlar, bölümüne göre 150 dinar ile 200 dinar arasında değişirken; doktora döneminde bir saatlik ders kredisi ise 180 dinar ile 250 dinar arasında değişmektedir. Ders kayıt ücretlerinin yanında, yerli öğrencilerden 20 dinar müracaat ücreti, 150 dinar kesin kayıt ücreti, her dönem üniversite sosyal hizmetleri için 25 dinar tahsil edilmektedir. Bunun yanı sıra her dönem başında, dış hekimliği bölümündeki araştırma hizmetleri için 1500 dinar, tıp ve fen bilimleri için 200 dinar, diğer bölümler için 100 dinar tahsil edilmektedir. Yüksek lisans programlarının edebiyat; Şeria, Eğitim, Mühendislik, Ziraat ve Eczacılık bölümlerinde ders saati 150; Hemşirelik bölümünde 160; Dış hekimliği ve Fen bilimleri bölümlerinde 200; Tıp bölümünde ise 230 dinardır.¹⁹

Bu durumda 3 saatlik krediye sahip bir yüksek lisans dersi 450 dinar ile 600 dinar arasında değişmektedir. 12 dersle dönemi bitiren öğrenci, bölümüne göre 5.400 dinardan başlayarak, 8.280 dinara kadar ödeme yapmaktadır. Diğer hizmetler için ödenen toplam miktar ise 170 dinardır. Her dönem için ödenen araştırma ücreti ortalama 100 ile 200 dinar arasında değişirken, buna ek olarak üniversite dönemlik hizmetler için 25 dinar tahsil etmektedir.²⁰

Örneğin Ürdün üniversitesinde fıkıh yüksek lisans programı, 5.400 dinar ders ücreti, girişte 170 dinar kayıt kabul ücreti, üniversite hizmetleri için her dönem 25 dinar, araştırma ücreti için 100 dinar olmak üzere bu programı süresi (6 dönem) içinde bitiren Ürdünlü bir öğrencinin ödediği kayıt harcı ortalama 6.320 dinar, yani 15.09.2014 kuruyla yaklaşık 19.700 Türk lirasıdır. el-Câmiatu'l-Ülûmi'l-İslâmiyye'de bu miktar, sadece 3 kredilik 12 ders bazında 2.520 dinar, yani yaklaşık 8.000 Türk lirası civarındadır.²¹ Haşimiyye Üniversitesinde Fıkıh yüksek lisans programı bulunmamaktadır. Ancak en düşük bölümde yüksek lisans 395 dinar, dönem kayıt ve üniversite hizmetleri için 1800 dinar ders ücreti olmak üzere toplam 2.195 dinara yaklaşık dönemlik 7.000 Türk lirasına mal olmaktadır.²²

2.1.2. Ürdünlü Öğrencilerin Doktora Harcı

Ürdün üniversitesi 2013-2014 yılı doktora programında bir ders ücreti Edebiyat, Şeria ve Eğitim bilimleri alanında 180 dinar; İktisat ve İdari bilimler, Hukuk, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Ziraat, Hemşirelik ve Fen-Matematik bilimleri alanın-

19 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014

20 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

21 http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_content&view=article&id=1501&Itemid=964, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

22 http://www.hu.edu.jo/news/f_news_0_0.aspx?news_id=25652&dp=23-12-2013.

da 200 dinar, bilgisayar bilimleri alanında 250 dinardır. Buna göre üç kredilik bir ders, bölümüne göre 540 ile 750 dinar arasında değişmektedir. Tek defalığına mahsus olmak üzere kayıt başvuru ücretleri 20 dinar, kayıt kabulü için 150 dinar, her dönem üniversite ve bilgisayar hizmetleri için 45 dinar, sağlık güvencesi için 20 dinar depozito tahsil edilmektedir. Bunun yanı sıra her dönem başında Dış Hekimliği bölümünde araştırma hizmetleri için 1.500 dinar, Tıp ve Fen bilimleri için 200 dinar, diğer bölümler için 100 dinar tahsil edilmektedir.²³ el-Camiatu'l-ulumu'l-İslamiyye Üniversitesinde ise ders saatleri bölümlere göre 70 dinardan başlayarak 300 dinara kadar ulaşmaktadır.²⁴

Şeria Fakültesi Fıkıh ve Fıkıh Usulü doktora programına kayıt yapan ve programı 10 dönemde bitiren Ürdünlü bir öğrencinin, 3 kredilik bir dersi 540 dinar olduğundan; alacağı 12 ders toplam 6.480 dinara mal olmaktadır. Diğer harçlarla birlikte doktora programı 7.900 dinara, (15.09.2014) itibarıyla asgari 24.666 Türk lirasına mal olmaktadır. Asgari 6 dönemde bitirmesi halinde ise 7.400 dinar, yani 23.100 Türk lirasına mal olmaktadır. Bu miktar el-Camiatu'l-ulumu'l-İslamiyye üniversitesi Şeria fakültesinde sadece 12 ders bazında 3.240 dinar, yani 10.170 Türk lirasıdır.

2.1.3. Yabancı Öğrenciler İçin Yüksek Lisans ve Doktora Programı Harçları

Yabancı öğrenciler için, yüksek lisans ve doktora programları arasında harç ücretleri bakımından bir fark yoktur. 2013-2014 eğitim ve öğretim yılı itibarıyla 1 saatlik ders ücreti, İngiliz Dili ve Edebiyatı ile Eczacılık bilimleri doktora programlarında 450 dolar; Bilgisayar Bilimleri ile Dilbilim doktora programları, Ortadoğu Araştırmaları, Çevre ve İklim değişimi Teknolojisi, Koruma Tamir ve Kalite mühendisliği yüksek lisans programlarında 500 dolar; Tıp, Mühendislik, Hemşirelik, Ziraat, Mühendislik, Teknoloji, Eczacılık alanlarında 750 dolar; Şeria, Eğitim, Hukuk, Siyasal Bilgiler, Turizm, Uluslararası ilişkiler alanlarında 300 dolardır. 3 kredilik bir ders 900 dolar ile 2.250 dolar arasında değişmektedir. Buna ek olarak yabancı öğrencilerden müracaat için 150 dolar, kabul aldıktan sonra 750 dolar, 150 dinar depozito, her dönem üniversite hizmetleri için 375 dolar alınmaktadır.²⁵

Ürdün üniversitesi fıkıh yüksek lisans programı, 10.800 dolar ders ücreti, girişte 1.125 dolar kayıt kabul ücreti ve her dönem 300 dolar üniversite hizmetleri

23 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

24 http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_content&view=article&id=1501&Itemid=964, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

25 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014

olmak üzere; programı süresi (6 ders dönemi) içinde bitiren yabancı bir öğrenciye ortalama 13.725 dolara; 15.09.2014 kuruyla yaklaşık/asıgari 30.000 Türk lirasına mal olmaktadır. Doktora programı ise maksimum süresinde (10 dönem) bitirilince 14.925 dolara yani yaklaşık 32.500 Türk lirasına mal olmaktadır. Haşimiyye üniversitesinde ise yüksek lisans programı yabancı öğrencilere 3.635 dinara, yani ortalama 11.500 Türk lirasına mal olmaktadır.

Ürdün ortalama gelir düzeyi ve lisansüstü eğitim ilişkisi şöyledir: Şeria fakültesi lisans mezunu bir öğretmenin lisansüstü eğitimi 8 yılda tamamlayacağı varsayılınca, (yüksek lisans 6 dönem, doktoranın 10 dönem olunca) eğitimin asgari/net maliyeti yaklaşık 15.000 dinara karşılık gelmektedir. Bu harç ücretine ulaşım, barınma ve diğer masrafları dahil olmadığından, mevcut rakamlar toplam maliyeti değil, sadece harç ücretini yansıtmaktadır. En yüksek ve en düşük maaşlarının ortalaması 2011 itibarıyla 416 dinar olup 2014 yılı itibarıyla pek değişmemiştir.²⁶

Yaptığımız görüşmelerde ise 2013-2014 yılı itibarıyla Ürdün'de öğretmen maaşlarının ise ortalama 370 ile 420 dinar arasında değiştiğini, hizmet süresine göre en fazla 500 dinara kadar çıkabildiğini tespit ettik. Bu durumda bir öğretmenin ekonomik şartları, Ürdün Devlet Üniversitesinde lisansüstü eğitim yapmaya yetmeyeceği, diğer üniversitelerde ise bir hayli zorlanacağı açıktır. Ürdün üniversitesinde 3 kredilik 1 yüksek lisans dersi 450 dinar olduğundan, bir öğretmen maaşını aşmaktadır. Haşimiye Üniversitesinde ise 3 kredilik bir ders 150 dinara; el-Camiatu'l-ulumî'l-İslamiyye'de ise 210 dinara mal olmaktadır. Ürdünlü öğrencinin ise en az 11 saat ders almak zorundadır. Kesin kayıt ve dönem kayıtları için ödenen ücret buna dahil değildir. Buna karşılık Türkiye'de 2012'den bu yana devlet üniversitelerinin örgün lisans eğitiminde ve lisansüstü eğitim alanında kayıt harçları kaldırılmıştır.²⁷

Ürdün'deki olumsuz ekonomik koşulların, kısa ve uzun vadede eğitimi olumsuz etkileyeceği ve kalkınmayı geciktireceği anlaşılmaktadır. Mevcut kalkınma düzeyi ve ekonomik koşullar ile eğitim sistemi arasında bir kolerans bulunmaktadır. Ekonomik zorluklar, sayıları az olan ve kalkınmaya öncülük yapabilecek potansiyeldeki genç beyinlerin, kendilerine daha iyi bir imkân sunan devletlere göç etmesine yol açmaktadır. Görüştüğümüz çok sayıda öğrencinin yurtdışı bursları arayışı içinde olduğunu gördük. Ekonomik imkânsızlık sebebiyle lisansüstü eğitim sürecine katılma fırsatı bulamayan beyinler ise atıl kalarak zamanla körelmektedir. Bunun somut olarak birçok örneğini göstermek mümkündür.

26 <http://www.ammonnews.net/article.aspx?articleno=155361>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.

27 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120829-1.htm>, Erişim Tarihi:17.09.2014.

Doğrusu Ürdün’de 1999 tarihli “berâetu’l-ihтира” kanunu, ortaya konulan bilimsel projelerin desteklenmesini öngörmekte²⁸ ve bu kanun kapsamında desteklenerek hayata geçirilen önemli projeler de bulunmaktadır.²⁹ Ancak söz konusu kanun, yetersiz bütçeden dolayı çoğu kez önemli projeleri destekleyememektedir. Mühendislik fakültesi mezunlarıyla yaptığımız görüşmelere istinaden, Ürdünlü araştırmacıların su, güneş ve rüzgâr gibi enerji kaynakları vasıtasıyla elektrik üretimine dönük hazırlanarak sunulan 4 projenin olumlu görülmüş, ancak yetersiz bütçeden dolayı geri çevrilmiştir. Batı ülkeleri Ürdün’de bütçe yetersizliğinden dolayı desteklenmeyen önemli projelerine kendi çıkarları doğrultusunda sahip çıkmaktadır. Örneğin, tıp alanında kalp ritmini düzenleyen bir ilaç geliştiren Revan Abdullah Hüveyle isimli Ürdünlü bayan araştırmacı, İslam ülkeleri tarafından değil, İngiltere başbakanı tarafından ödüllendirilmiştir.³⁰ Gereken ilgiyi ve desteği görmeyen projelerden dolayı yakınmalar oldukça fazladır.³¹ Görüştüğümüz lisansüstü öğrencilerin ve lisansüstü eğitime imkân bulamayan öğretmenlerin ortak sorunu, eğitim ücretlerinin yüksek olması, eldeki ekonomik koşulların lisansüstü eğitime fırsat vermemesidir. Bu durum lisans mezunu öğrencinin lisansüstü eğitime başlamasını uzun süre geciktirirken, çoğu zaman bu eğitimden mahrum kalmasına ve kabiliyetli öğrencilerin batı ülkeleri tarafından sahiplenilmesine yol açmaktadır.

Eğitim ve kültür seviyesi yüksek olan Ürdün toplumu, ekonomik sorunları aşabildiğinde, lisansüstü eğitime katılım oranı alabildiğine yükselecek ve bu durum uzun vadede toplumsal kalkınmaya yansiyacaktır. Bunun en bariz örneklerinden biri yakından takip etme imkânı bulduğumuz lisansüstü fıkıh eğitim ve öğretimidir. Mevcut ekonomik zorluklara rağmen 2013-2014 eğitim yılı itibarıyla Şeria Fakültesi lisansüstü eğitimine 61 öğrenci kayıtlıdır. Lisansüstü eğitime ise toplam 5.682 öğrenci kayıtlıdır.³² Bu öğrencilerin bir kısmı, kendi ülkelerinden burs alarak gelen yabancılardan oluşmaktadır. Türk öğrenciler de buna dâhildir. Bu artışın önde gelen sebeplerinden biri, Arap ülkelerindeki iç karşılıkların mevcut öğrenci potansiyelini Ürdün’e yönlendirmiş olmasıdır. Buna ilaveten Ürdün, eğitim bütçesinin büyük bir kısmını öğrenci üzerinden karşıladığı için, eğitim kalitesine önem vermektedir. Ne var ki buradaki eğitimden ancak gelir düzeyi yüksek öğrencilerin faydalanabilmektedir. Tüm ekonomik zorluklara rağmen, Ürdünlü öğrencilerin Ürdün üniversitesi lisansüstü eğitimine bu oranda katılımının, mevcut zorlukların aşılması halinde katlanarak artacağını söylemek mümkündür. Türkiye-Ürdün ilişkilerinin güçlenmesi bu zorlukların aşılmasında yardımcı ola-

28 www.jfda.jo/Download/Laws/25_85.doc, Erişim Tarihi: 17.09.2014.

29 <http://www.sahafi.jo/files/e011782b3e02ad2faf8827166060604b5d0a584b.html>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.

30 <http://www.alrai.com/article/640391.html>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

31 http://www.sawaleif.com/Details.aspx?DetailsId=103439#.VBi4g_1_vkU, Erişim Tarihi: 17.09.2014.

32 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

caktır. Nitekim gerek Arapça öğrenmek, gerekse bilimsel araştırma yapmak ve lisansüstü eğitim görmek üzere Türkiye’den Ürdün’e yüksek düzeyde bir öğrenci akımı mevcuttur. Ürdün’ün bu potansiyeli güçlendirmesi ve gelecekte de bu konuda adres olabilmesi için, mevcut fırsatı iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Aynı şekilde yapılacak işbirlikleri sayesinde, imkân bulamayan Ürdünlü başarılı öğrencilerin Türkiye’de lisansüstü eğitim görme imkânlarının kolaylaştırılması gerekmektedir.

Ürdün üniversiteleri fıkıh alanında İslam dünyasının ortak fıkhi sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilecek güçlü bir eğitim sistemine ve gerçekten alanında temayüz etmiş güçlü bir eğitim kadrosuna sahiptir. Ancak mevcut ekonomik koşullar, sadece maliyetine güç yetirebilen sınırlı sayıdaki öğrencinin değerlendirilmesine ve yetenekli olan birçok Ürdünlü öğrencinin atıl kalmasına yol açmaktadır.

Lisansüstü eğitimin ekonomik boyutunun, fen, teknoloji, sağlık ve eczacılık bilimleri ile sosyal bilimler alanındaki yansımaları da farklı değildir. Zira bu eğitime katılmakta zorlanan araştırmacı kabiliyetler atıl kalarak körelecek, daha iyi imkânların sunulması beyin göçüne yol açacaktır. Bu durumlarda İslam ülkelerinin kendi arasında işbirliği kurarak, beyin göçüne engel olması gerekmektedir. Bunun için Ürdün Üniversitesi 2010-2012 yılları itibarıyla, araştırma faaliyetlerini desteklemek üzere tahsis ettiği 415.075 dinar (129 085 273 try) miktarındaki bursa rağmen, lisansüstü eğitim yapan öğrencilerin ortak sorunu harçların yüksek olmasıdır.³³ Bu ödeneğin eğitim faaliyetlerine yansması lisansüstü eğitimin önündeki ekonomi engelini bertaraf edememiştir. Görüştüğümüz çok sayıda öğrencinin yurtdışı bursu arayışı içinde olması, harçlardan yakınması bunu desteklemektedir. Bu konuda ekonomik sorunlar aşılıncaya kadar, Türkiye’nin başarılı olan öğrencilerin zayı olmaması için girişimde bulunması ve bunu geliştirmesi gerekir.

Ürdün’ün de Türkiye’ye öğrenci göndererek Türkiye birikim ve tecrübesinden yararlanması önem arz etmektedir. Türkiye son zamanlarda, YÖK ve MEB işbirliği sayesinde uygulamaya koyduğu yurtdışı lisansüstü eğitim programıyla (YLSY) burslarıyla Temel İslam Bilimleri alanında Ürdün’e çok sayıda araştırmacı ve öğrenci göndererek bu sayede Ürdün’deki tecrübe ve birikimden istifade etmekte ve yeni açılan ilahiyat fakültelerini akademik açıdan güçlendirmektedir.³⁴ Diğer taraftan MEB, TUBİTAK burslarıyla yabancı öğrencileri lisans ve lisansüstü eğitime kabul etmekte ve bu öğrencilere TÖMER kursları sayesinde Türkçe

33 <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/Arabic/Pages/Schol.aspx>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.

34 http://yyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/21031209_ylsy_tanitim_kitapciği.pdf, Erişim Tarihi, 06.09.2017) Bkz. Komisyon, Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Lisansüstü Öğrenim Bursu Programı Tanıtım Kitapçığı, Ankara, 2016, s.7.

öğrenme imkânı vermektedir. Böylece yabancı öğrencilerin Türkiye’de lisansüstü eğitiminin önündeki dil engeli aşılmaktadır.³⁵ Ürdün’ün bu fırsatı değerlendirmesi mümkündür. Bunun sayesinde Ürdün, gerek sosyal bilimler, dini ilimler alanında, gerekse sağlık, teknoloji gibi diğer alanlarda Türkiye’nin düşünce dünyasından ve tecrübesinden istifade ederek, mevcut eğitim sistemini güçlendirebilir.

Ekonomik koşulların lisansüstü eğitime ve dolayısıyla kalkınmaya yansıyan olumsuz sonuçlarının, siyasi, ekonomik ve akademik işbirliği sayesinde aşılabileceğini kolaylıkla söyleyebiliriz. Zira her bir İslam ülkesinin zayıf yanları kadar güçlü yanları da bulunmaktadır. Bu ülkelerin akademik, ekonomik ve kültürel işbirliği yoluyla zayıf yönlerini güçlendirmesi mümkündür. Sözgelimi Ürdün’de üretilen bilimsel bir projeyi yetersiz bütçeden dolayı gerçekleştirmek imkânsız olunca, aynı projenin diğer İslam ülkeleri tarafından desteklenmesi mümkündür. Türkiye’nin dini bilimler alanında Ürdün tecrübesinden istifade etmesine karşılık, Ürdün’ün de bu konuda Türkiye tecrübesinden istifade ederek zenginleşmesi mümkündür. Yaptığımız inceleme sonucunda Türkiye’ye oranla Ürdün Şeria Fakültelerinde din ve felsefe bilimleri alanında yapılan çalışmalar yetersiz kalırken, Şeria fakültelerinde bu alana dönük lisansüstü çalışmalar yok denebilecek düzeyde olduğu, yerinde görerek tespit ettik. Diğer taraftan fıkıh, tefsir, kelam ve hadis bilimleri alanında Ürdün’ün Türkiye’de ilahiyat tecrübesinden istifade edebileceği zengin bir düşünce dünyası mevcuttur. İki ülkenin dini ve pozitif bilimler alanında işbirliği yapması, kalkınmayı önemli ölçüde etkileyecektir. Tüm bunlar için akademik işbirliklerinin alabildiğine geliştirilmesi gerekir. Böyle bir işbirliğinin geliştirilmesi, beyin göçünü veya üretici beyinlerin atıl kalmasını engelleyecek, İslam toplumlarını güçlendirecektir. Ortadoğu’nun tüketim ahlakının esaretinden kurtulması ve mevcut sorunlarını çözüme ulaştırarak üretime geçmesinin, her alanda işbirliği sağlamaktan başka bir yolu bulunmamaktadır.

2.2. Ürdün Lisansüstü Eğitiminin Kütüphanecilik Boyutu

Ürdün Üniversitesi Kütüphanesi 1962 yılında kurulmuştur. 2012 yılı itibarıyla kütüphane 1.008.628 kitaba, 51.000 adet e-kitaba sahiptir. Tezlerin sayısı 48.000, yabancı dilde yazılan e-tezlerin sayısı ise 900.000 civarındadır. Bu sayıya farklı kütüphanelerin veri tabanından alınan tezler de dahildir.³⁶ Kütüphanede yaptığımız bir yıllık araştırma ve inceleme neticesinde, kütüphanenin diğer Arap ülkelerinde yazılan birçok teze sahip olduğunu, Arapça Makale Veri Tabanına üye olduğunu ve bu yönüyle iyi bir araştırma imkânı sunduğunu gördük. Kütüphanede

35 Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri 2015-2016. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/18024009_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf, s.235, Erişim Tarihi, 06.09.2017; <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler/dil-egitimi>, Erişim Tarihi: 06.09.2017.

36 Komisyon, Delilu’l-mektebeti’l-camiati’l-Urduniyye, 2011, Amman, s.14.

fıkıh ve fıkıh usulü alanında modern eserler bulunmakla birlikte, bir kütüphanede bulunması gereken en temel kaynakların bulunmadığı da sabittir. Bu durum lisansüstü fıkıh öğrencilerini klasik kaynaklar konusunda daha çok el-Mektebetü's-şamile programına yönlendirmektedir.

Mevcut kitaplar üniversite öğrencilerine ödünç olarak verilirken, 2013-2014 yılları arasında, üniversitede öğrenci olmayan Ürdünlü öğrencilerin ve araştırmacıların bir yıllığına kütüphaneden yararlanabilmesi ve ödünç kitap alabilmesi için 100 dinar depozito ödeyerek kütüphane kartı alması gerekmektedir. Resmi dairelerin veya diğer kütüphanelerin ise bu kütüphaneden 125 dinar depozito karşılığında bir yıllığına 4 kitap ödünç alması mümkündür. Kütüphaneden ödünç kitap almaksızın sadece yararlanmak için 25 dinar ödenmektedir. Dışarıdan gelen araştırmacıların ise, 105 dinar kütüphane kullanım ücretinin yanı sıra, ödünç kitap alabilmesi için geri ödemeli olmak üzere 75 dinar ödemesi gerekmektedir. Kütüphanede bulunan bir yüksek lisans ve doktora tezinin pdf formatının ücreti ise 5 dinardır.³⁷

2012 itibarıyla, kütüphanenin hafta içi resmi çalışama saatleri, 08:00-24:00 arasındadır. Resmîyette cuma günleri kapalı olan kütüphane, cumartesi günü sabah 09:00 ila 19:00 arasında hizmet vermektedir.³⁸ Ancak 2013-2014 yıllarında bir yıl boyunca araştırma için bulunduğumuz kütüphanenin, resmîyetteki çalışma saatlerinden farklı olarak, uygulamada hafta içi 08:00 de açılarak gece 09:30'da kapatıldığını, cumartesi günleri 09:00 da başlayarak 17:00'a kadar devam ettiğini, cuma günleri ise kapalı olduğunu gördük. Yaz döneminde ise kütüphanenin sabah 08:00'dan akşam 07:30'a kadar, cumartesi günleri ise sabah 09:00'dan 14:30'a kadar açık tutulduğunu gördük. Resmîyette uygulama arasındaki bu uyumsuzluk, kimi zaman öğrencilerle görevliler arasında anlaşmazlığa yol açmaktadır. Yaptığımız itirazlar üzerine rektörlük, kütüphane saatlerini gece 12:00'a kadar uzatsa da, bir süre sonra eski durumuna dönmüştür.

Bu durumu şöyle değerlendirmek mümkündür: Cuma günleri kütüphanenin kapalı olması, uluslararası kütüphanecilik hizmetleriyle kıyaslandığında, merkezi olmasına ve yüksek araştırma talebine rağmen kütüphane yıl içinde 52 gün, yani yaklaşık 2 ay boyunca hizmet vermemektedir. Arap-İslam dünyasında Cuma günlerinin ibadete tahsis edilmesi bir tercihtir ve yerindedir. Ancak bu durum kütüphanecilik hizmetlerinin sekteye uğraması için bir gerekçe olmamalıdır. Zira Cuma günleri “فإذا قضيت الصلوات فانتشروا في الأرض وبتغوا من فضل الله”³⁹ ayetindeki emir, Cuma namazından sonra çalışmanın mübah olduğuna delalet etmektedir. Ayetin öncesinde cuma vaktinde alışveriş ve cumaya gecikmeye sebep olan di-

37 Komisyon, Delilu'l-mektebeti'l-camiati'l-Urduniyye, s.14.

38 <http://library.ju.edu.jo/chart.aspx>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.

39 Cuma, 62/10.

ğer dñyevi işleri yasaklamakla birlikte, bu ayette cumadan sonra çalışma serbest bırakılmakta ve aslında zımnem teşvik de edilmektedir. Diğer taraftan Ürdün Üniversitesi gibi çok merkezi konuma sahip olan bir devlet üniversitesinin, kütüphanecilik alanında uluslararası bir işlev kazanması için, var olan hizmet kalitesini yükseltmesi gerekmektedir.

Kütüphane müdürüyle yaptığımız görüşmede, gelişmiş ülkelerde merkezi kütüphanelerin 7 gün 24 saat açık olduğunu belirttik. Aynı sistemin merkezi bir konumda olduğundan dolayı Ürdün Üniversitesi kütüphanesinde de uygulanıp uygulanamayacağını sorduk. Memurların fazla çalışabilmesi için ek ücret talep edeceğini, mevcut üniversite bütçesinin ise bunun için yetersiz olduğunu belirtmiştir.⁴⁰ Bu durum zihniyetin yanı sıra, ekonomik koşulların kütüphanecilik hizmeti üzerindeki bu olumsuz etkilerini yansıtmaktadır.

Kütüphanelerin akademik ihtiyaçlara cevap verecek şekilde işletilmesi zorunluluk arz eder. Oysa 2013-2014 öğretim yılının ikinci döneminde, sınav zamanlarında başlatılan kütüphane tamiri ders dönemlerine denk getirilmiş, böylece iki salondan ibaret olan kütüphanedeki öğrenciler tek salona sığmamış, kütüphanenin bir salonu yaklaşık iki ay atıl kalmıştır. Kütüphane raf sisteminin şahıs ismine göre dizayn edilmiş olması, arandılan kaynağı bulmakta zorluğa yol açmaktadır. Kaynakları taramak üzere çok sayıda bilgisayar bulunmakla birlikte, tespit edilen kaynağa ulaşmak oldukça zordur. Oysa kütüphanenin vizyonu modern teknolojik yöntemleri kullanarak, kural ve usullerine uygun biçimde, herkese seçkin bir kütüphanecilik hizmeti vermektir. Misyonu ise bilginin öğrenci ve araştırmacılara ulaştırılmasını kolaylaştırmaktır.⁴¹ Bu amaç kısmen gerçekleştirilmiş olsa da, Türkiye'de uygulanan sistemin Ürdün tarafından görülmesi, kütüphanecilik alanında kalkınmayı hızlandıracak, kütüphanenin vizyonunu amacına ulaştıracaktır.

Türkiye, Ürdün ve diğer Arap ülkeleri arasında ortak bir kütüphanecilik ağının bulunmaması bir eksiklikler. İslam dünyasında bu sorununun aşılması gerekmektedir. Bunun için her İslam ülkesi, kendi içinde bir kütüphane ağı kurabilir, böylece bir kütüphanenin diğerinden yararlanma imkânı hayata geçirilebilir. İkinci olarak her bir ülkenin, İslam dünyasındaki diğer kütüphanelerle bir iletişim ağı kurması, veri tabanlarının karşılıklı olarak açılması, ihtiyaç duyulan kitapların elektronik ortama aktarılacak suretiyle diğer kütüphanelere gönderilmesi imkân dahilindedir. Böylece İslam dünyasında araştırma için talep edilen kaynakların temini kolaylaşacak, lisansüstü araştırmalarda tekrar sorunu aşılabilecektir. Böyle bir ağı kurulması, güçlendirilerek işletilmesi, İslam dünyasında kütüphanecilik sistemini uluslararası bir konuma ulaştıracaktır. İslam dünyasındaki araştırma-

40 Mühenned, Ürdün Üniversitesi Merkezi Kütüphane Müdürü, Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014.

41 <http://library.ju.edu.jo/>, Erişim Tarihi:17.09.2014.

cıların ihtiyaç duydukları tez ve kitapları doğrudan kütüphaneden talep etmesi, gerekli ücreti yatırdıktan sonra, bunu elde etmesi mümkün olacaktır. İslam ülkelerinin akademik işbirliğini sağlayarak ilmi birikim ve tecrübelerinden karşılıklı olarak istifade etmesi için, kütüphaneler arası iletişim ağının kurulması ve geliştirilmesi zorunludur.

Sonuç

Ürdün’de ekonomik koşullar lisansüstü eğitimi, dolayısıyla bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerini olumsuz etkilemekte, lisansüstü eğitime katılım oranını düşürmektedir. Lisansüstü eğitim imkânı bulmayan lisans mezunları âtil kalmakta ve akademik yönden kendilerini geliştirememektedir. Başarılı olmakla birlikte ekonomik şartların olumsuzluğundan dolayı lisansüstü eğitim alamayan kabiliyetli öğrencilerin daha çok batı dünyasında yönelmesi beyin göçüne zemin hazırlamaktadır. Genç ve başarılı beyinlerin atıl kalmaktan kurtulması, sayıları az olan üretim kabiliyetine sahip araştırmacıların zayi edilmemesi, eğitim ve kalkınma alanındaki sorunların bertaraf edilmesi için İslam ülkelerinin siyasi, iktisadi ve akademik işbirliği içinde olması şarttır. Söz gelimi Türkiye’nin Ürdün’deki Fıkıh, Usûluddin ve el-Masarıfu’l-İslamiyye tecrübesinden yararlanması, bu vesileyle yeni açılan ilahiyat fakültelerini akademik açıdan güçlendirmesi mümkündür. Aynı şekilde Ürdün’ün fen, sağlık, teknoloji bilimleri alanında ve dini ilimler alanındaki düşünce zenginliğinden istifade etmesi mümkündür.

Ürdün’de kütüphanecilik hizmetlerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu aslında İslam ülkelerinin ortak bir sorunudur. Bu sorunu aşmak üzere İslam ülkelerinin kütüphanecilik alanında ortak bir ağ ve işbirliği kurması faydalı olacaktır. İslam dünyasındaki bir araştırmacının kütüphanede aradığı kitabı bulamama, gerektiği zaman araştırmada ihtiyaç duyduğu ancak başka kütüphanede bulunan bir kaynağa kolaylıkla ulaşabilmesi gerekir. Kütüphaneciliğin yanı sıra, mevcut laboratuvarların da akademik işbirliği çerçevesinde kullanıma açılması, Ürdün’ün bu konuda Türkiye tecrübesinden yararlanması gerekir.

İslam dünyasındaki eğitim sisteminin ve akademik perspektifin tüketim ve taklit zihniyetinden kurtularak üretime dönük çalışması ve sorunlar karşısında çözüm merkezli bir akademik anlayış geliştirmesi önem taşımaktadır. Gerek dini ilimler ve fıkıh alanındaki çalışmaların, gerekse sosyal bilimler, fen ve teknoloji bilimleri alanındaki çalışmaların, İslam toplumlarının sorunlarını dikkate alarak çözüm üretme gayretine girmesi gerekmektedir. Bu sayede zamanla üretici dünyanın pazarı olmaktan kurtulmak, mevcut kaynakların yanı sıra sermayenin sömürülmesini bertaraf etmek mümkün olacaktır. Türkiye bu konuda öncülük yapabilecek bir tecrübeye sahiptir.

Toplumsal değişim karşısında dini düşüncenin kendisini fıkıh, fıkıh usulü, tefsir ve kelam gibi dini ilimler alanında yenilemesi gerekir. Aksi halde sorunlara çözüm üretmeyen dini düşünce mevcut değişimin gerisinde kalarak zamanla hayattan tecrit edilmeye başlar. Bu çerçevede İslam dünyasındaki fıkıh araştırmalarının geçmişı olduğu gibi tekrar etmekten kurtulması, geçmişten yararlanarak günümüzü ve geleceği inşa etme çabasına girmesi gerekir. Diğer taraftan Türkiye ile Arap dünyasında fıkıh alanında yapılan çalışmalar arasında işbirliği inşa edilmelidir. Türkiye’de yapılan çalışmalar ile Arap dünyasında fıkıh alanında yapılan çalışmaların ortak bir çatı altında toplanması, bilim dünyasının aynı konuları olduğu gibi tekrar etmekten kurtulması gerekir. Böylece fıkıh çalışmaları, geçmişin sınırlarına hapsolmaktan kurtulacak, geçmişı temele alarak geleceği inşa etmeye yönelecektir.

Kaynakça

- Bostancı, Ahmet, “Ürdün’de Müslümanlara ve Gayrı Müslimlere Yönelik Dini Yargı Sistemi”, Usûl Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, Ocak-Haziran, 2017, s.113.
- Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yay., İstanbul, 1999, s.306.
- , *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yay., İstanbul, 1991.
- Özdemir, Recep “Özel Hukuk-Kamu Hukuku ve Şahsî Hak-Aynî Hak Ayırımına Göre İslâm Hukukunun Sistematiğinin Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies* [JASSS], sayı: 44, s. 385-400.
- <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.
- <http://graduatedstudies.ju.edu.jo/ar/arabic/RulesAndRegulations/Forms/Rules.aspx> Erişim Tarihi: 16.09.2014.
- <http://graduatestudies.yu.edu.jo/>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.
- <http://library.ju.edu.jo/>, Erişim Tarihi:17.09.2014.
- <http://library.ju.edu.jo/chart.aspx>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.
- <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Lists/OurPrograms/Undergraduate.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.
- <http://www.alrai.com/article/640391.html>, Erişim Tarihi: 16.09.2014.
- <http://www.ammonnews.net/article.aspx?articulo=155361>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.
- http://www.hu.edu.jo/news/f_news_0_0.aspx?news_id=25652&dp=23-12-2013.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120829-1.htm>, Erişim Tarihi:17.09.2014.
- <http://www.sahafi.jo/files/e011782b3e02ad2faf8827166060604b5d0a584b.html>, Erişim Tarihi: 17.09.2014.
- http://www.sawaleif.com/Details.aspx?DetailsId=103439#.VBi4g_1_vkU, Erişim Tarihi:

17.09.2014.

http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_content&view=article&id=1501&Itemid=964, Erişim Tarihi: 16.09.2014.

<http://www.yok.gov.tr/tr/web/uluslararası-iliskiler/dil-egitimi>, Erişim Tarihi: 06.09.2017.

İmad, Abdulhafız, (Ürdün Üniversitesi Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölüm Başkanı), Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014

Kaya, Aykut (Şeria Fakültesi Lisansüstü Tefsir Bölümü Öğrencisi) Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014.

Komisyon, Delilu'l-mektebeti'l-camiati'l-Urduniyye, Amman, 2011.

Komisyon, Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Lisansüstü Öğrenim Bursu Programı Tanıtım Kitapçığı, Ankara, 2016.

Mehmet Akif Aydın, “*Hukuk-i Aile Kararnamesi*”, DİA, Ankara, 1998.

Mühenned, Ürdün Üniversitesi Merkezi Kütüphane Müdürü, Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014.

www.jfda.jo/Download/Laws/25_85.doc, Erişim Tarihi:17.09.2014.

http://www.wise.edu.jo/index.php?option=com_content&view=article&id=1791&Itemid=1170, Erişim Tarihi: 19.09.2014.

http://yyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/21031209_ylsy_tanitim_kitapcigi.pdf, Erişim Tarihi, 06.09.2017.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ